

Ukraińska Dywizja Waffen SS „Hałyczyna” (dla czytelników od lat 18)

Włodzimierz Nikitenko

Słowa kluczowe: Ukraińcy, banderowcy, ludobójstwo, Lachy, szowinizm, mord, SS, RONA

*Czas jest wielkim mistrzem sprawiedliwości:
odkrywa powody, wyświeca pobudki czynów
i prędzej czy później okrywa pogardą tych,
którzy na nią zasłużyli...*

/ Józef Ignacy Kraszewski /

1

Wybuch konfliktu światowego w postaci II wojny (toczyła się w latach 1939-1945), był bodajże jedną z największych nadarzających się okazjonalnych nadziei dla wielu odrębnych, ale na swój sposób uzależnionych ludów, narodów, składających się przyszłych struktur państwowych, a nawet uciśnionych dotąd kultur, na odzyskanie niezależnej, jak i niczym niekępowanej wreszcie wolności, tożsamości, a nade wszystko – niepodległości. Na pewno do takich obszarów na terenie Europy, bezsprzecznie należała m.in. Ukraina. Państwowość, jak i naród, który o swoją niezależność próbował walczyć już nawet nie dziesiątki, ale setki lat wstecz, pamiętnymi bitwami kozaków, *siczy*,¹ i Chmielnickiego.² Najpierw scalając swoją państwowość, szukała wyzwolenia spod majestatu korony polskiej, potem wszechpotężnej korony carów, a w końcu – jarzma czerwonego

¹ *Siecz* – od *zasieg, zasiecz*, „zarośle” na łąkach Dniepru; główny obóz warowny kozaków zaporoskich; zakładane od XVI wieku w rozmaitych miejscowościach, na wyspach Dniepru i często przenoszone z uwagi na bezpieczeństwo. Wewnątrz obozu stawiano około 40 domów zwanych kureniami; umiejscawiano w nich głównie: mieszkanie starszyny zwane *polanką*, kancelarie, cerkiew, szkoła... poza wałami obronnymi – bazyry i kramy handlowe; od końca XVII wieku główny ośrodek stał na prawym brzegu Dniepru koło obecnego Nikopola, zburzony w 1709 roku przez Piotra I, odbudowany w 1734 roku nad rzeką Podpolną (tzw. Nowa Siecz), zburzony ostatecznie na rozkaz Katarzyny II w roku 1775; wyraz ten oznacza także Zaporozże, albo Kozaków zaporoskich; pierwsza nazwa miasteczka na wysepce rzeki Czertomelik, ufortyfikowanego w 1654; Źródło: W.Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1991, s. 1062.

² **Chmielnicki Bohdan** (ok. 1596-1657) – hetman Ukrainy. Początkowo służył w wojsku i pod Cecorą (1620 r.) dostał się do niewoli. Po wykupieniu został pisarzem wojska zaporoskiego. W 1647 r. zaczął gromadzić kozaków do walki z polskimi magnatami kresowymi. W sojuszu z Islam Gerejem, chanem tatarskim, pokonał pod Żółtymi Wodami i Korsuniem (1648 r.) wojska polskie i stanął na czele ogólnokozackiego powstania. Na mocy ugody Zborowskiej z roku 1649 roku został wybrany hetmanem tzw. *kozaków rejestrowych*. W roku 1650 wznowił działania wojenne. Poniósł jednak klęskę pod Beresteczkiem (06.1651 r.). Po zerwaniu ugody z Białej Cerkwi (1651 r.), wszczął następną wojnę i 1654 r. w Perejśławiu podpisał ugodę połączenia Ukrainy z Rosją. Podczas wojen szwedzkich, ponownie wystąpił przeciwko Polsce. Źródło: F.Kiryk, A.Jureczko (red.), *Szkolny słownik biograficzny*, Kraków 1996, s. 75-76.

leninizmu. Teraz, dobijając prawie połowy wieku dwudziestego, ogarnięta była znów szczególnie zacietrzewioną falą zemsty przeciwko krwawemu komunistycznemu sowieckiemu terrorowi, rozlewającemu się w konsekwencji głównych ustaleń słynnego protokołu Ribbentrop-Mołotow, a w szczególności – utożsamiania jej obywateli z „Polakami”. Na pewno pragnęła za to surowej, możliwie natychmiastowej i bezwzględnej kary, oraz bezsprzecznego odboju na Rosjanach, gotowa iść na współpracę nawet z nazistowskim okupantem. Stąd hitlerowska agresja na te tereny, rozciągnięta skutkiem uderzenia związanego z *Planem Barbarossa*,³ spotykała się lokalnie z bardzo wyraźnymi przejawami otwartych sympatii ukraińskiego nacjonalizmu.⁴

Pierwszą, ale niezwykle ważną „generalną” próbą działań ukraińsko-niemieckich, było wzmocnione wspólne uderzenie na cofające się siły sowieckie, w obliczu naporu rozpoczętej właśnie wojny niemiecko-radzieckiej. Po stronie niemieckiej siły uderzeniowej, znalazły się natenczas dwa stworzone większościowo z rwących się do walki nacjonalistów ukraińskich bataliony „Nachtigall”⁵ oraz „Roland”.⁶ Zbudowano je ze zdecydowanych ochotników, sympatyków i zwolenników narodowego nacjonalizmu, reprezentowanego w najczystszej postaci przez Józefa

³ **Plan Barbarossa** – kryptonim niemieckiego planu agresji dokonanej w roku 1941 na ZSRR. Ogólne wytyczne do przygotowania planu agresji Hitler wydał feldmarszałkowi W. Brauchitschowi i gen. F. Halderowi 21 i 31.07.1940 r. wyznaczając w tym główne siły działań na wiosnę 1941. W związku z tym, główne siły wojsk lądowych i lotniczych zaczęto przegrupowywać na wschód, głównie z obszaru ziem polskich 9.08.1940 r. pod kryptonimem: „Aufbau-Ost”. Zarys planu B do 5.08. opracowywał gen. E. Marcks, następnie przepracował pierwszy zastępca szefa sztabu wojsk lądowych – gen. F. Paulus. Pierwszy wariant planu „Aufmarschanweisung Ost” zakończono 29.09.1940 r.; poddano go konfrontacji na grach wojennych i 5.12.1940 r. pod kryptonimem „Fall Otto” przedstawiono na odprawie wyższych dowódców Wehrmachtu. Na podstawie przygotowanych planów 17.12.1940 r. Hitler podpisał dyrektywę 21.12.1940 r. „Fall Barbarossa”. Plan B zakładał wykonanie głównego uderzenia od bagien poleskich w kierunku Moskwy, oraz uderzeń pomocniczych na Leningrad i Kijów. W tym celu utworzono trzy grupy armii: „Nord”, „Mitte” i „Sud”. Plan B zakładał błyskawiczne zniszczenie radzieckich sił zbrojnych, zlikwidowanie Związku Radzieckiego, oraz osiągnięcie linii od Archangielska wzdłuż Wołgi po Astrachan w ciągu 6 tygodni. Dokumentami uzupełniającymi do planu B, były opracowane przez H. Himmlera i H. Goeringa zbrodnicze dyrektywy dotyczące grabieży majątku narodowego, głównie zasobów gospodarczych, ustanowienia nieograniczonego terroru wobec ludności okupowanych terenów ZSRR i eksterminacji przede wszystkim inteligencji radzieckiej („kommissarenbefehl”); [Źródło](#): K. Sobczak (red.), *Encyklopedia II wojny światowej*, Warszawa 1975, s. 49-51.

⁴ **Nacjonalizm** – postawa społeczno-polityczna i ideologia postulująca nadrzędność interesów własnego narodu, wyrażająca się w egoizmie narodowym, w dyskryminowaniu innych narodów, nietolerancji i wrogości w stosunku do nich (przeciwieństwo – internacjonalizm); [Źródło](#): M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1979, s. 243.

⁵ **„Nachtigall”** (z niem. na pol. „Słowik”) – nazwa pododdziału wywodzi się od uczestników chóru żołnierzy z jego szeregów, a założonego przez Jewhena Bilińskiego; potem dość często żołnierzy tego pododdziału nazywano „ptasznikami” – od symbolu ptaka malowanego na używanym przez nich sprzącie wojskowym; generalnie batalion ze składu sił niemieckiego wywiadu – Abwehry admirała Canarisa, budowany od kwietnia roku 1941 w okolicach poligonu Świętoszów; miał zapewniać wstępne rozpoznanie znając okolice w momencie uderzenia na ZSRR; stanowił część składową pułku dywersyjnego „Brandenburg”; zaistniał z inicjatywy OUN – S. Bandery i R. Suchewycza, jako osłona dla samowolnego rządu wolnej Ukrainy; został wysegregowany z jeńców – ukraińskich żołnierzy Wojska Polskiego (około 300 Ukraińców – składali przysięgę na wierność OUN i jego dowództwu), pierwszym dowódcą był niemiecki oficer – Albrecht Herzer, a ukraińskim odpowiednikiem w roli zastępcy – kpt. Romanem Suchewyczem; do pododdziału dołączono około 100 Niemców i niemiecką kadrę różnych szczebli dowodzenia; pododdział jako jeden z pierwszych wkroczył w czasie agresji na ZSRR na ziemie dawnych Kresów polskich dokonując z tej okazji mordów na polskiej ludności cywilnej, w tym także na polskich Żydach; na jesieni 1941 roku przeniesiony do Frankfurtu n/Odrą i połączony z innym batalionem Abwehry - „Roland”; zlikwidowany na rozkaz Canarisa z końcem lipca roku 1941 za osłonę samowolnego ogłoszenia <Wolnej Ukrainy> przez OUN; w październiku tego samego roku – 1941, po nowym naborze w szeregach, przekształcono oba bataliony w jednostkę policyjną z udziałem Ukraińców i Niemców; [Źródło](#): www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss-znowu-w-sluzbie- [dostęp: 19.10.2018 r., godz. 17.00]

⁶ G. Motyka, *Dywizja SS „Galizien” („Halycyna”)* [w:] „Pamięć i sprawiedliwość”, Nr 1, rok 2002, s. 109-117.

Bandere⁷, a tworzonego od podstaw specjalnie tylko dla narodu ukraińskiego pod postacią „tłumaczonej ideologii”, opartej na skrajnej koncepcji Dmytro Iwanowycza Doncowa.⁸ (jak najprawdopodobniej Hitler stworzył „biblię” nazizmu – „*Mein Kampf*”, tak Doncow napisał sam <biblię> ukraińskiego nacjonalizmu – „*Nacjonalizm*”). Niemcy w dowód pozytywnej akceptacji dla swego sojusznika, pozwolili za to Ukraińcom na tworzenie nawet na zdobywanych terenach lokalnych oddziałów milicji, jak i służb administracji. Niestety, przy tej okazji, ci ostatni, czynnie udzielali się również w „oczyszczaniu” terenu ze zniechwalonych *Polaków* (wciąż żywo brzmiały od roku 1918, a po wojnie polsko-bolszewickiej i ustaleniu tzw. *polskich Kresów* już w szczególności, ukraińskie hasła międzywojenne – „*Lachy za San*” lub „*Śmierć Lachom*”⁹)¹⁰, oraz <rasy aryjskiej> - Żydów. Wtedy właśnie doszło do faktycznego pogromu Żydów na obszarze ponad 35 miejscowości całego regionu.¹¹ Część obecnych badaczy problemu, jak i świadków tamtych zdarzeń twierdzi jednak, iż najprawdopodobniej w samym Lwowie, jak i lwowskim więzieniu – Brygidki, uczestniczył w tych masowych mordach głównie ukraiński batalion „Nachtigall”, wspomagany przez liczne cywilne bojówki nacjonalistów ukraińskich, doprowadzając do śmierci kilku tysięcy osób. Otóż wtedy właśnie, spędzano do tego miejsca wszystkich „niewygodnych”, a znaczących miejskich Żydów okresu międzywojennego tego miasta (czasami całymi nawet rodzinami). Tu brutalnie ich poniżając i

⁷ **Bandera Stefan** (1908-1959) – ukraiński działacz narodowy; urodził się w Uhryniwie Starym; studiował na Politechnice Lwowskiej; od wczesnej młodości związany z ruchem nacjonalistycznym; w roku 1932 stanął na czele OUN (Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów) – organizował masowe mordy obywateli polskich i radzieckich; w roku 1934 skazany na karę śmierci, zamienioną jednak na dożywocie za udział w zamachu na m.in. polskiego ministra B.Pierackiego. Po wybuchu wojny II wojny światowej współpracował z Niemcami na rzecz odbudowy niepodległości Ukrainy. W tym celu utworzył UPA (Ukraińską Powstańczą Armię); w roku 1945 zbiegł na Zachód; zabity w niewyjaśnionych okolicznościach w Monachium; Zródło: F.Kiryk, A.Jureczko (red.), dz.cyt., s. 36; K.Sobczak (red.), dz.cyt., s. 49.

⁸ **Doncow Dmytro Iwanowycz** (1883-1973) – dr prawa, dziennikarz, działacz polityczny i pisarz; twórca koncepcji ukraińskiego nacjonalizmu, przyjętego przez OUN jako podstawa walki politycznej przeciwko Polakom, Sowietaom oraz Żydom; namawiał do zerwania wszelkich więzi politycznych i kulturowych Ukrainy z Sowietami, a zbliżenie do Europy Zachodniej; za swoje poglądy więziony w Rosji carskiej; redagował i kierował wieloma wydawnictwami; wspierał doktrynę władzy autorytarnej i wódzostwa; W roku 1939 opuścił ziemie polskie i emigrował do Bukaresztu, a następnie do Pragi czeskiej. Z początkiem maja roku 1945 za pomocą Amerykanów przedostał się do Kanady, gdzie osiadł, pracował i zmarł; Zródło: J.Hrycak, *Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin 2000; T.Stryjek, *Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego*, Wrocław 2000.

⁹ *Lachy* – złośliwa nazwa Polaków, używana od okresu późnego średniowiecza na Rusi i Litwie; mieszkańcy nizin, równin; najprawdopodobniej skrócona forma od – Lędzianie (łęda – ugór, pole, nieużytek); Zródło: W.Kopaliński, dz.cyt., s. 570. Zródło: W.Kopaliński, dz.cyt., s. 570.

¹⁰ Zapewne swojego rodzaju niechlubnym preludem (wstępem) do ukraińskiego ludobójstwa na ziemiach II RP okresu międzywojennego, były szerzące się akty zastraszania i terroru w kierunku Polaków. Pierwszego dokonano zaledwie około miesiąca, po wiedeńskim zjeździe zjednoczeniowym dla OUN. Otóż 6.03.1929 roku napadnięto na lwowskiego listonosza – Franciszka Kochanowskiego; masowo urządzano całe celowe akcje sabotażowo-dywersyjne przeciwko „obcej” ludności polskiej i żydowskiej na Kresach i wszystkiemu co nie miało znamion ukraińskiego, terroryzowano ludność, straszono i wygrażano; niszczone m.in.: słupy energetyczne i słupy telefoniczne, mosty, tory kolejowe, placówki posterunków lokalnej policji i urzędy pocztowe; tylko w okresie lipca-października roku 1930, statystyki policyjne wykazały około 190 aktów powszechnego terroru; efektem tego, Naczelnik Józef Piłsudski wysłał na zagrożony teren 17 kompanii policji oraz wydzielone grupy 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich, którymi dowodził Lwowianin – wojewódzki komendant policji. Kiedy z końcem listopada zakończono tę dziwną akcję porządkową, finał był przerażający: około 1750 osób zostało zatrzymanych, około 1150 postawiono w stan oskarżenia za zamach przeciwko państwu; zarekwirowano około 1300 szt. broni długiej, około 570 szt. broni krótkiej, 30 granatów i prawie 100 kg materiałów wybuchowych; faktycznie skazanych było tylko kilka osób; OUN stawiał sobie jednak za cel zemstę dopiero w mundurach SS; Zródło: P.Łepkowski – www.ioh.pl [dostęp: 9.11.2018 r., godz. 15.40]

¹¹ R.Torzecki, *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 118-126.

katując, zapędzono do uprzątania stosów setek ulegających rozkładowi trupów więźniów politycznych, które pozostawiły „uprzątając teren”, wycofujące się w obliczu wojny pospiesznie oddziały sowieckiej policji politycznej – NKWD. Katowanym Żydom masowo zarzucano współpracę z Polakami ale i NKWD. Ukraińskie „dokonania” w tym zakresie przekroczyły skalę ludobójstwa sowieckich siepaczy, ponieważ ślady krwi... z kawałkami masy mózgowej, sięgały wysokości I piętra.¹² (z zachowanych niemieckich dokumentów i filmów – specjalnie z „tej okazji” kręconych dla niemieckiej propagandy, wynika jasno, iż formalnie nie wydano żadnego rozkazu ze strony dowództwa oddziału „Nightingal” do uczestnictwa w tej masakrze, raczej wyciągano wnioski, iż to sami Ukraińcy dokonywali tych czynów, niemalże w sposób spontaniczny...; podobnie było też z wymordowaniem niemieckimi rękoma polskiej elity intelektualnej Uniwersytetu Lwowskiego – wszystkich profesorów na *Wzgórzach Wuleckich* za miastem – dziwne tylko, iż duża „sprawność” działania, wynikała dzięki właśnie uprzednio pieczołowicie przygotowanym przez nacjonalistów imiennym listom z adresami zamieszkania włącznie (?!).

Te zręby budowanej wówczas na niewątpliwej zbrodni, więcej – na ludobójstwie współpracy, bardzo szybko jednakże uświadomiły samym Ukraińcom, właściwe postrzeganie niemieckiego „przyjaciela”. Otóż Niemcy, nie zważając na swoich ukraińskich „przyjaciół” na całym przejmowanym terenie, prowadzili bardzo ostrą, bezwzględną i skrajnie okrutną politykę rabunku, gwałtu i przemocy. Naziści starali się w miarę kontrolować dosłownie wszystko, nie przyzwalając na najmniejszy nawet samodzielny ruch nacjonalistów. Najlepiej obrazuje to dość pospieszna próba utworzenia samodzielnego rządu ukraińskiego, a nawet próby ogłoszenia Ukrainy *wolnym państwem* z poręki *Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów* – OUN¹³ (sam pomysł zaproponował Bandera, wyznaczając premierem – Jarosława Stećkę oraz osoby cywilne kierownictwa do składu ewentualnego rządu, m.in. Lew Rebet, Stepan Pawłyk, Jarosław Staruch, Dmytro Jaciv, Stepan Łenkawsky, Iwan Rawłyk).¹⁴ Konsekwencje tego postępowania, jakoby wciąż „niezależnego ukraińskiego przyjaciela”, Niemcy skwitowali błyskawicznym osadzeniem wszystkich uczestników tego zagadnienia w hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Kolejnym szokującym dla strony ukraińskiej zdarzeniem, było włączenie obszaru tzw. *Galicji Wschodniej* nie do obszaru Ukrainy, jak się spodziewano, ale do „polskiego” Generalnego Gubernatorstwa. Ewidentnym następstwem wszystkich wcześniejszych działań ukraińskich, było przekształcenie obu ukraińskich batalionów w

¹² F.Friedman, *Zagłada Żydów lwowskich*, Łódź 1945.

¹³ OUN jeszcze w roku 1929, w trakcie wiedeńskiego Kongresu Zjednoczeniowego ukraińskich nacjonalistów, dokonał, w oderwaniu od obszarów i granic II RP, ZSRR oraz Rumunii, hipotetycznego podziału przyszłego własnego państwa – *Samoistnej Ukrainy* na tzw. *Kraje* (same w sobie dzielić się miały na mniejsze struktury regionalne: *okręgi*, *nadregiony* oraz *regiony*). Pierwszy *Kraj* to rdzenne ziemie Ukrainy, drugi *Kraj* miały stanowić ziemie Małopolski Wschodniej (częściowo ziemie byłych polskich Kresów), trzeci *Kraj* miał tworzyć obszar pozostałej części Kresów, jak i ziem rdzennie polskich: *Polesia*, *Wołyń*, *Podlasia Lubelskiego* oraz *Chełmszczyzny*. Ukraińcom marzyło się jednolite państwo narodowe, sięgające od wybrzeży Donu, aż na obszary obecnych „okupantów” w postaci Polski, ZSRR i Rumunii. Mało, zamierzali to państwo tworzyć z pomocą brutalnej „czystki”, budując monolit narodowy, kulturowy i religijny. Jedną z możliwych i akceptowalnych dróg do osiągnięcia wyznaczonego celu miała być droga rzezi i zbrodni w odniesieniu do wszystkich nieukraińskich obcokrajowców (ukr. *czużyców*);

¹⁴ Źródło: P.Łępkowski – www.ioh.pl [dostęp: 9.11.2018 r., godz. 15.40]

¹⁴ www.wikipedia.org.pl [dostęp: 19.10.2018; godz. 20.45]

jednostkę niemieckiej policji (pierwszym dowódcą wyznaczono: Jewhena Pobihuszczyja¹⁵, a jego zastępcą, późniejszego głównodowodzącego UPA – kpt. Romana Szuchewycza¹⁶). W dalszej kolejności, włączono tę czysto ukraińską jednostkę z dniem 23 marca 1942 roku, w skład 201 dywizji policji niemieckiej, prowadzącej czynną walkę z partyzantką sowiecką na obszarze Białorusi. Niestety, z początkiem roku 1943, Ukraińcy niezadowoleni z ciągłego i coraz bardziej natarczywego „wystugiwania się nimi”, jak i ciągłej „podrzędności” niemieckim dowódcom, zażądali natychmiastowego rozwiązania swojej militarnej siły. Zgoda Niemców, zezwoliła na rozpuszczenie żołnierzy do domów. Część oficerów natomiast z tej racji internowano, umieszczając w miejscach odosobnienia i poddając dokładniejszej obserwacji.¹⁷ Chyba najbardziej obrazową i jakże wymowną pozostaje dużo wcześniejsza wypowiedź-opinia na temat <<ukraińskich przyjaciół>> wygłoszona z dniem 12 września 1940 roku w Krakowie przez głównego zwierzchnika Generalnej Guberni – Hansa Franka¹⁸ na wewnętrznym posiedzeniu podległych mu władz: *"Wszystkich nas zajmuje sprawa ukraińska. Doszliśmy do przekonania, że według wielu Ukraińców Generalne Gubernatorstwo jest tylko jednym z wielu czynników, które los wybrał, aby przywrócić narodowi ukraińskiemu wielką Ukrainę. Na to pójść nie możemy. Ukraińcy są obywatelami Wielkiej Rzeszy Niemieckiej, skoro zamieszkują obszar niemiecki..."*¹⁹. Co więcej, nie zmienił tych twardych opinii praktycznie do końca trwania tej morderczej wojny, głosząc jeszcze nawet w roku 1944, m.in.: *„...kiedy wreszcie wygramy tą wojnę, nie mam nic przeciwko zrobieniu z Polaków, Ukraińców i tego wszystkiego co się tu wałęsa, co się tylko nam będzie podobało (...) Udział Ukraińców w budowaniu*

¹⁵ **Pobihuszczyj Jewhen** (1901-1995) – ukończył ekonomię polityczną na Uniwersytecie Poznańskim; potem oficer kontraktowy Wojska Polskiego – doszedł do stopnia kpt.; uczestniczył w polskiej kampanii wrześniowej 1939; po klęsce, pracownik cywilny Archiwum w Poznaniu; od roku 1941 oficer ukraiński; jeden ze współdowodzących ukraińskim batalionem policyjnym „Roland” (zastępca niemieckiego dowódcy); od 16.03.1942 r. jako dowódca wydzielonej grupy 650 ukraińskich policjantów przeznaczony do ochrony niemieckich sztabów, oraz opanowanych mostów na terenie Białorusi; uczestniczył także czynnie w walkach przeciwko partyzantce sowieckiej, ale też pacyfikacji ludności cywilnej na obszarze Białorusi i Wołynia – Żydów, Białorusinów, Ukraińców, Polaków; najprawdopodobniej miał swój udział również w mordzie spalenia żywcem ludności wsi ukraińskiej Kortelisy (2.875 osób); z początkiem roku 1943 więziony przez Niemców w więzieniu we Lwowie. Uzyskał wtedy zwolnienie z oddziałów i funkcji w policji; następnie odnalazł się na stanowisku dowódcy 1 batalionu 29 pułku Waffen SS w 14 Dywizji Grenadierów SS; od kwietnia roku 1945 jeden z dowódców Ukraińskiej Armii Narodowej w stopniu pułkownika; po zakończeniu działań wojennych emigrował do Monachium, skąd władze sowieckie bezskutecznie podejmowały próby jego ekstradycji; Źródło: G.Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942-1960*, Warszawa 2006; R.Torzecki, dz.cyt.;

¹⁶ **Szuchewycz Roman** (1907-1950) – pseudonim: Taras Czuprynka; ukraiński generał i działacz Ukraińskiej Organizacji Wojskowej, jak i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN); w latach 1934-1937 więziony przez władze polskie za działalność terrorystyczną; w okresie lata 1941-1942 w oddziałach ukraińskich w służbie niemieckiej; od roku 1943 dowódca ludobójczej Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA); poległ w walkach z Armią Sowiecką; Źródło: M.Czajka, M.Kamler, W.Sienkiewicz, *Leksykon historii Polski*, Warszawa 1995, s. 740.

¹⁷ G.Motyka, dz.cyt., s. 110.

¹⁸ **Frank Hans** (1900-1946) – dr prawa, zbrodniarz nazizmu; oficer SS; od roku 1927 w NSDAP; od roku 1933 niemiecki minister sprawiedliwości, który przekształcił Rzeszę w państwo wodzowskie w obliczu prawa; od roku 1939 generalny gubernator wyznaczonej części okupowanej Polski (Generalnej Guberni); odpowiedzialny za zbrodnie Polaków i Żydów, największy grabieżca polskich dóbr narodowych; w 01.1945 uciekł do Bawarii; sądzony w Norymberdze, skazany i stracony; Źródło: H.Adamczyk-Szczecińska, A.Mańkowska, K.Zalewska, dz.cyt., s. 91; Schenk F., *Hans Frank. Biografia generalnego gubernatora*, tłum.: Jachimczak, Kraków 2009.

¹⁹ www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znovu-w-sluzbie- [dostęp: 19.10.2018 r. gdoz. 17.00]

<germańskiego imperium narodu niemieckiego> miał być tylko aktem wiernopoddaczym. O żadnej wolnej Ukrainie nie mogło być mowy...”.²⁰

Środowiska nacjonalistyczne mimo to, wciąż jednak nie rezygnowały z dalszej współpracy z Niemcami, a wręcz przeciwnie, robiły wszystko, aby wystarczająco przekonać swoich niemieckich „przyjaciół” do siebie i zdobyć jeszcze większe ich zaufanie. Otóż w okresie października roku 1941, dokonano próbnego naboru Ukraińców z terenów Galicji do niemieckiej <rycerskiej> jednostki SS, werbując wtedy w swoje szeregi najprawdopodobniej około 2000 osób. Wszyscy ci spontaniczni „ochotnicy”, w późniejszym czasie zostali, według posiadanych umiejętności, rozsegregowani do różnych niemieckich jednostek frontowych. W znacznej i przeważającej większości jednak, zasilili poważnie szeregi niemieckiego frontu wschodniego, na którym większość z nich, najprawdopodobniej wówczas wyginęła.²¹ (wiadomo, że przez okres II wojny światowej w różnych niemieckich rodzajach sił zbrojnych służyło tylko około... 220.000 Ukraińców; w składzie około 300 cudzoziemskich batalionów wschodnich, Ukraińcy stanowili siłę główną bądź przeważali aż w... 74 batalionach; ponadto: wiadomo, że w okresie inwazji nazistowskiej na ZSRR, jak i na ziemiach <niemieckiej strefy specjalnej> Generalnego Gubernatorstwa zaistniało tylko około... 220 pomocniczych batalionów policyjnych zbudowanych ilościowo: jeden batalion – Polacy, 54 – Ukraińcy, 24 – Kozacy, 13 – Białorusini, 36 – Litwini, 45 – Łotysze, 32 – Estońscy, 10 – Tatarzy, 3 – narody Kaukazu, 1 dywizjon artylerii o składzie międzynarodowym. Jednorazowo więc w układzie tego aktu „wsparcia”, pomagało Niemcom w trakcie trwania tejże wojny około 120.000 obywateli okolic Wschodu).²²

Niezależnie od tych działań, hitlerowcy wciąż rekrutowali na ziemiach ukraińskich ochotników do własnych jednostek wartowniczych, konwojowych, plutonów egzekucyjnych, ale także i w skład załóg osób funkcyjnych do licznych więzień (np. Pawiak), oraz obozów masowej zagłady m.in. Oświęcimia, Treblinki, Sobiboru, oraz na terenach okupowanych natenczas przez Rzeszę. Tylko na Majdanku wspomagało hitlerowski reżim w ludobójstwie Żydów dwa wyjątkowo brutalne i daleko znane z nieludzkiego okrucieństwa, bataliony ze składem czysto ukraińskich nacjonalistów.²³ Czasami zdarzały się jednak zupełnie niespodziewane zupełnie dezercje, zaskoczonych takim „wyróżnieniem” ukraińskich strażników, żołnierzy i *wachmanów*²⁴ (przykład obozu w Gusen bądź Oświęcimia).²⁵ Faktycznie także z początkiem roku 1943, jeszcze raz powróciła wielka idea budowy specjalnej, wyłącznie ukraińskiej dywizji Waffen SS do prowadzenia regularnych walk na froncie wschodnim. Realizację jej rzeczywistego formowania, rozpoczęto z dniem 28 kwietnia roku 1943, ogłaszając tę decyzję publicznie wszem i wobec na byłych terenach Galicji (Niemcy do samego końca wojny i niemiecko-ukraińskiej „przyjaźni”, nigdy w pełni nie dali się przekonać ukraińskiej lojalności, bardziej kierowali ją już do „mieszanki” narodów byłego zaboru

²⁰ P.Łepkowski, *Naiwni fanatycy* – www.ioh.pl [dostęp: 9.11.2018 r., godz. 15.40]

²¹ A.Bohianowski, *Dywizja „Halycyzna”*, Lwów 2000, s. 28-29.

²² J.Gdański, *Galicyjska dywizja Waffen SS* – www.ioh.pl [dostęp: 20.10.2018 r. godz. 13.15]

²³ P.Łepkowski – www.ioh.pl [dostęp: 9.11.2018 r., godz. 15.40]

²⁴ **Wachman** – w okresie okupacji hitlerowskiej nazwa strażnika więziennego lub obozowego; Źródło: www.sjp.pwn.pl [dostęp: 8.11.2018 r. godz. 20.15]

²⁵ R.Hoss, P.Broad, J.P.Kromer, *Oświęcim w oczach SS*, tłum.: J.Rawicz, E.Kocwa, Warszawa 1991, s. 122-123.

Austro-Węgier, zamieszkującej właśnie te obszary). Nowo formowany oddział, otrzymał numer taktyczny – 14 i nazwę: *Ochotniczej Dywizji Waffen SS „Galizien”* (w tłumaczeniu na jęz. ukraiński: Galizien – „Hałyczyna”). Sam zamysł budowy takiej siły nie był nowy. Podobne powstawały wtedy dość licznie wśród środowisk faszystujących na terenie całej ówczesnej, a zajętej przez nazistów Europy, z wyraźnym przyszłym ich przeznaczeniem do walki z „czerwoną zarazą” komunizmu. Zaistniały więc m.in. na terenie: Chorwacji, Holandii, Francji, państw bałtyckich, Białorusi, Danii. Obecnie wiadomo, że w szeregach *Waffen SS* tylko w roku 1944, znalazło się dodatkowo... około 125 tysięcy żołnierzy – ochotników z różnych państw europejskich.²⁶

W tym miejscu, uzupełnić chyba należy jednak puentę podbudowy historycznej, tych jakże „specjalistycznych” formacji zbrojnych. Otóż, III Rzesza Niemiecka realizując własną politykę faszystowskiego *ekspansjonizmu*²⁷ w krajach podbijanej Europy w okresie II wojny światowej, posługiwała się zarówno wyszukany okrucieństwem, jak i masową zbrodnią, zmierzającą w swoich założeniach do całkowitej likwidacji pewnych ras, nacji, a nawet całych społeczeństw z ich kulturą i tradycjami włącznie. Obecnie, mimo znacznego już upływu lat, wciąż zasadniczym pozostaje otwarte pytanie: – *kto był głównym autorem takich, a nie innych zachowań? Czy mogło to być podyktowane faktem, iż ludzie ci wywodzili się w z wielkiego żądnego wielkich produkcji i zysków zawsze krwiożerczego kapitału, ale i w dużej części z tzw. marginesu społecznego, środowisk kryminogennych, wszelkich odmian patologii społecznej z bandytami i skrajnymi szowinistami włącznie, a może płaszczyzny zupełnej skrajnej deprawacji wszelkich innych odchyłeń psychopatycznych i seksualnych również?* Można tu też dopuścić inną odpowiedź – że mogli to być również wybitni „fachowcy” o wysokim stopniu specjalizacji, rekrutujący się przede wszystkim z szeregów społecznego aparatu ucisku takich jak m.in. policja lub wszelkie służby pokrewne. Mało tego, często, choć z osobliwymi wyjątkami, szczylicili się wybrani ludzie nawet posiadaniem wysokiego poziomu wykształcenia, oraz inteligencji...

Generalnie wiadomo, że głównymi „architektami” tego jednego z priorytetowych założeń 1000 letniej Rzeszy wiecznej <rasa panów> poprzez długą i jakże „barwną” drogę bezwzględnego mordy i okrucieństwa, szczególnie w odniesieniu do narodów słowiańskich – a w nich głównie Polaków i Rosjan, jak również Aryjczyków (Żydów), a także Romów (Cyganów), w wykładni Adolfa Hitlera, pozostawali przede wszystkim „nad-ludzie” z formacji *Waffen SS* i *gestapo*. Ludzie „zakrzywieni” na człowieczeństwo – kaci, oprawcy i zwyrodniali bandyci a nawet mordercy, pozbawieni fundamentalnych podstaw chociażby śladowej tylko krzty człowieczeństwa. Stąd siły ogólne niemieckiej policji w okresie tylko lat 1941-1942, można szacować w wartości około... 2,3-2,7 mln osób.²⁸ Siły SS natomiast, ciągle były od nowa formowane, uzupełniane i rekonstruowane, wynikiem ich „niezastąpionej wartości i przydatności” bojowej, oraz porządkowej. Wśród

²⁶ M.Bryja, J.Ledwoch, *Jednostki Waffen SS 1939-1945*, Warszawa 1996; C.Madajczyk, *Faszizm i okupacja 1938-1945*, t. 2, Poznań 1984, s. 11-16.

²⁷ **Ekspansjonizm** – zaborcza polityka, której celem jest rozszerzenie politycznego i ekonomicznego wpływu na inne kraje lub zagarnięcie obcych terytoriów; Źródło: M.Szymczak (red.), dz.cyt., t. 1, Warszawa 1978, s. 524.

²⁸ C.Madajczyk, *Faszizm i okupacja 1938-1945*, t. 2, Poznań 1984, s. 100-101.

kadr wszystkich tych formacji, na pewno jednak główne stanowiska obsadzano, nawet z osobistym poręczeniem wielkiego wodza i tradycyjnego „niemieckiego rycerskiego honoru”, przede wszystkim starą niemiecką arystokracją, jak i butnymi pruskimi *junkrami*.²⁹ Do tego jakże już „ekskluzywnego” jednak grona, wliczano także emerytowanych dowódców niemieckich i austriackich okresu minionej wojny światowej. Dodatkowy niezwykły element tego splendoru, stanowił wszelkiej maści i odmiany skrajnie zwyrodniały element kryminalny lub najbliżej takiemu pokrewny. Zapatrzeni w ideę przyszłej wielkiej Rzeszy, sądzili zapewne, iż to niewątpliwe szczęśliwe wyróżnienie będzie trwało długie setki lat. Starano się więc ją wpajać szczególnie w SS, jako najbardziej osobliwe pojmowanie światowego zwyczajcy – hitlerowskiego *rycerstwa*. Stąd wyjątkowe i jakże daleko bezkarne hołdowanie brutalności, przemocy, postępowania ludobójczego oraz należytego respektu wobec siły, zastraszania, bezwzględne zadawanie śmierci, z jednoczesną głęboką pogardą dla słabszych, starszych, kobiet, dzieci i kalek. Takim niemalże klasycznym symbolem zimnego, na wskroś zwierzęcego nawet i skrajnego postępowania jest chociażby – wierny „rycerz” SS – Jurgen Stroop³⁰, jeden ze szczególnie krwawych, bezlitosnych i niezapomnianych w wieczność katów Warszawy. Otóż, ci najprawdziwsi <<rycerze>> szeregów SS, prawie zawsze mieli na rękach krew, a właściwie ręce bardzo, bardzo głęboko unurzone we krwi, jako odpowiedzialni za masowe egzekucje, eksperymenty medyczne, niekończącą się grabież, wyszukaną brutalność, specjalne wyniszczanie więźniów, przy często głęboko osobistym czerpaniu przyjemności z zadawanych mąk, cierpień, tortur, gwałtu i okrucieństwa.

Gdyby próbować dociekać motywacji dokonywanych wtedy mordów, chociażby tylko formalnie, mogłaby ona być bardzo pozornie zróżnicowana, ale tak właściwie monolityczna. Na pewno jej sedno, odnosiło się głównie do: wymiernych korzyści materialnych, psychozie niepodlegającego karze bandytyzmu, skrajny sadyzm i szowinizm rasowy, narodowej idei odwoływania się ku najbardziej prymitywnym instynktom ludzkim, czerpanie niezatartych przyjemności i emocji przypisywanej sobie wręcz „boskości”, wciąż podbudowywanej słowami swojego wielkiego i jedyne go wodza – Adolfa Hitlera (m.in.:

Nasza siła bierze się z naszej szybkości i brutalności. Dzingis-Chan prowadził miliony kobiet i dzieci na rzeź z premedytacją i lekkim sercem. Jednak historia pokazuje go jako twórcę wielkiego państwa (...) a zatem wydałem rozkaz zabicia bez litości wszystkich mężczyzn, kobiet i dzieci polskiej rasy i języka. Tylko w ten sposób zyskamy „przestrzeń życiową”, której tak nam potrzeba”;^{*}
„Najcięższym ciosem, jaki kiedykolwiek spadł na ludzkość,

²⁹ **Junkier** - w bardzo licznych państewkach-ksiąstewkach niemieckich epoki średniowiecza, osoby wywodzące się ze starej szlachty rodowej, bądź z rodziny o podstawach patrycjuszowskich; Zródło: M.Szymczak (red.), dz.cyt. t. 3, Warszawa 1981, s. 848.

³⁰ **Stroop Jurgen** (1895-1952) – niemiecki zbrodniarz i ludobójca gen. SS i policji na dystrykt Warszawy; od 19.04.1943 r. dowodził około 2000 osobowym oddziałem SS i policji likwidującym getto warszawskie (decyzja podpalenia getta, brutalne tłumienie oporu powstańców, bestialska likwidacja pozostałej przy życiu ludności żydowskiej; następnie w Grecji i Nadrenii; zbrodniarz wojenny sądzony przez amer. sąd wojskowy w Niemczech w roku 1947; wydany Polsce, skazany na karę śmierci i stracony; Zródło: H.Adamczyk-Szczecińska, A.Mankowska, K.Zalewska, dz.cyt., s. 291.

było nadejście chrześcijaństwa. Bolszewizm jest nieślubnym dzieckiem chrześcijaństwa. Jedno i drugie zostało wymyślone przez Żydów”;³¹ „Kościół katolicki przez piętnaście stuleci traktował Żydów jak szkodników, zamykał ich w gettach itp. Ponieważ zorientował się kim są Żydzi (...) ja odwołuje się do tych piętnastu stuleci”³²). Wystarczy powiedzieć, iż w roku 1942, jakby dla potwierdzenia tych „szczytnych” idei, powstała np. w Bad Toltz (Bawaria) specjalna „akademia SS” zwana popularnie „szkołą morderców”, w której przygotowywano przyszłe, niewrażliwe na ból i emocje kadry dla obozów koncentracyjnych i więzień. Uczono w nich nie tylko uśmiercania gazem, i bicia na milion różnych sposobów, ale również m.in.: zupełnie skrajnego sadyzmu, odporności na krzyk dziecka, łzy i rozpacz matki, przyzwolenie gwałtu łącznie z nieletnimi, nawet...przywyczajania do zapachu palonego ludzkiego ciała....³¹

Przymywanie więc wybranych, bo spontanicznych (!) Ukraińców i formowanie tej wybitnie narodowej dywizji Waffen SS, miało swoje jakże „najlepsze” początki. Otóż po tym rzeczywistym ogłoszeniu naboru, właśnie z dniem 28 kwietnia 1943 r., pomysł od razu zyskał pełne poparcie Otto von Wachtera³² – głównego Gubernatora ziem Galicji, wliczanej w skład Generalnego Gubernatorstwa. Ten jakże „wielki” dzień, zaznaczył swoją obecnością nawet najważniejszy zwierzchnik Generalnej Guberni – Hans Frank, który przekazał wówczas zgodę samego Adolfa Hitlera, na tworzenie takiego oddziału zbrojnego. Do Lwowa przybyło również wielu lokalnych wysokich urzędników i osób wpływowych, m.in.: były dowódca 3 korpusu Ukraińskiej Armii Galicyjskiej z okresu I wojny światowej gen. Antin Krauss, oraz prof. Wołodymyr Kubijowycz,³³ wówczas przewodniczący – *Ukraińskiego*

³¹ C.Madajczyk, dz.cyt., s. 102-328.

* z wypowiedzi Hitlera w dniu 22 sierpnia 1939 roku; Źródło: www.wikicytaty.pl [dostęp: 2018.10.29 godz. 18.00]

** Źródło: *Rozmowy przy stole* (tajne notatki Martina Bormana 1941-1945), wyd. Londyn 1953 – rozmowa z dnia 11-12.07 1941 roku

*** z wypowiedzi Hitlera w roku 1933 na konferencji Episkopatu Niemiec w Berlinie; Źródło: www.wikicytaty.pl [dostęp:2018.10.29. godz.18.30]

³² **Wachter Otto** (1901-1949) – dr prawa, zbrodniarz nazizmu; oficer SS; od roku 1930 w NSDAP, a od 1932 w SS; założyciel getta żydowskiego w Krakowie; odpowiedzialny za eksterminację Żydów w Generalnej Guberni; jeden z głównych grabieżców dóbr polskiej kultury do Austrii; w roku 1945 pod zmienionym nazwiskiem uciekł do Włoch do rzymskiego kolegium katolickiego, gdzie się ukrywał i zmarł w roku 1949, unikając ponoszenia odpowiedzialności za popełnione zbrodnie. Źródło: M.Ogórek, *Lista Wachtera. General SS, który ograbił Kraków. Gdzie zniknęły polskie dzieła sztuki?*, Warszawa 2017.

³³ **Kubijowycz Wołodymyr** (1900-1985) – góral z Nowego Sącza; ojciec Ukrainiec a matka Polka, przyrodnie rodzeństwo polskie; matura w Nowym Sączu i studia historyczne na UJ, gdzie zdobył doktorat i habilitację; pracował jako wykładowca na UJ do roku 1939; ukraiński geograf oraz etnograf; działacz narodowościowy; prof. Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego w Pradze czeskiej, potem w Monachium, a następnie w Sarceles k/Paryża; stopień dr i dr hab. zdobył na UJ w Krakowie; popierał działalność OUN i A.Melnyka innego odłamu UPA niż J.Bandery; składał do Niemców prośbę o uznanie: *Lemkowszczyzny* (wzdłuż linii: Dukła, Brzozów, Dynów, Przeworsk), oraz *Chelmszczyzny* (w granicach Traktatu w Brześciu), oraz Dystryktu Galicja jako ziem etnicznie ukraińskich, w związku z tym żądał bezwzględного usunięcia z tych ziem Polaków; był jednym z inicjatorów powstania i czynnej działalności 14 Dywizji Waffen SS na Ukrainie, traktując ją jako załazek przyszłych sił zbrojnych tego osobnego w przyszłości państwa; główny redaktor *Encyklopedii Ukrainoznawstwa* oraz *Encyklopedii Ukrainy*; wydał wiele prac poświęconych antropogenezie Ukraińców; stworzył wiele prac dotyczących geografii, demografii i etnografii regionu Karpat; od 17.03.1945 r. zastępca gen Szandruka; Źródło:

Komitetu Centralnego, natenczas umiejscowionego w Krakowie. Z okazji tej również celebrowano mszę świętą zatwierdzoną przez metropolitę kościoła wschodniego tego regionu – Andrzeja Szeptyckiego³⁴, w wykonaniu biskupa Josyfa Slipego³⁵ (w skład tworzonej wówczas dywizji zatwierdzono też m.in. 12 kapłanów – kapelanów do posługi wiary). Dywizja otrzymała także swój charakterystyczny znak rozpoznawczy – tarczę naramienną mocowaną na lewym rękawie żołnierza: herb, gdzie w niebieskim polu znajdował się złoty (żółty) kroczący lew w otoczeniu trzech złotych (żółtych) koron – symbol Galicji.³⁶ Może właśnie dlatego od razu, chęć wstąpienia do tej właśnie formacji wyraziło w przybliżeniu około 80.000 osób, z czego około 50.000 uzyskało wstępne zakwalifikowanie. W sumie jednak, tylko kilkanaście tysięcy faktycznie wówczas przeszkolono. Powód był prozaiczny – większość kandydatów nie spełniała twardego wymogu niemieckiego <rycerstwa> (była niższa niż 165 cm wzrostu, w miarę upływającego czasu zmieniono jednak i ten wymóg, obniżając gabaryt wzrostu do 160 cm). Ponadto, z części tych spontanicznych i gremialnie „wałących drzwiami i oknami” ochotników, utworzono numerowane od 4 do 8, aż pięć batalionów policji SS, uczestniczącej od roku 1944 w tłumieniu wszelkich przejawów lokalnego ruchu oporu, szczególnie „specjalizujących się” w wymyślnych i nagminnych wprost mordach ludności cywilnej z nieukraińskim rodowodem.³⁷ Fanatyzm Ukraińców towarzyszący temu poborowi był szczególnie wielki. Niektórzy starali się tłumaczyć np. skrót SS jako „*Strzelcy Siczowi*” – nazwą byłej ukraińskiej jednostki z okresu I wojny światowej lat 1914-1919. Mieszkańcy niektórych miast, wsi i osiedli, tłumnie chcieli znaleźć się w szeregach tej właśnie siły zbrojnej (np. 20 % ogółu mieszkańców Mościsk). Mało tego, znane są przypadki, gdy próbowano w pełni entuzjazmu wręczać ochotnikom formowanej dywizji sztandary chwały czysto ukraińskich oddziałów z okresu I wojny światowej. Zapewne swojego rodzaju ciekawostką pozostaje również i fakt, iż wśród ukraińskich ochotników, była też znaczna ilość dorastających dopiero co dzieci, a właściwie niepełnoletniej młodzieży, którą kierowano od razu w szeregi tzw. „junaków SS” (najczęściej zasilano nimi w czasie późniejszym pododdziały obrony przeciwlotniczej szczególnie na terenach Rzeszy). Inni z kolei „ochotnicy” musieli się tam znaleźć, ponieważ była to jedna z możliwych „dróg ratunkowych” przed wywiezieniem ich , jak i ich

R.Torzecki, *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933-1945*, Warszawa 1972; www.wikipedia.org.pl; www.wikiwand.com

³⁴ **Szeptycki Andrzej** (wł. Roman Aleksander Maria Szeptycki, hrabia; 1865-1944) – metropolita Kościoła grekokatolickiego; od roku 1892 w zakonie bazylianów; od roku 1900 biskup Lwowa; w Polsce niepodległej działacz polityczny i społeczny zaangażowany w ukraiński ruch nacjonalistyczny, ale zdecydowany przeciwnik przemocy i terroru stosowanego wobec Polaków przez OUN, a następnie przez UPA; wspierał jednak tworzenie ukraińskiej siły zbrojnej; H.Adamczyk-Szczecińska, A.Mańkowska, K.Zalewska, dz.cyt., s. 295.

³⁵ **Slipej Josyf** (1892-1984) – biskup grekokatolicki; arcybiskup i metropolita Lwowa; z końcem września 1917 roku uzyskał święcenia kapłańskie z rąk metropolity Szeptyckiego; w roku 1918 ukończył studia teologiczne w Innsbrucku; następnie wyjechał na dalsze studia do Watykanu i pozostając tam do roku 1922; w kwietniu 1943 roku celebrował mszę z okazji powołania do życia 14 Dywizji Waffen SS „Hałczyzna” zbudowanej zrdzennych Ukraińców; w końcu roku 1944, biskup Szeptycki mianował go metropolitą Lwowa; 11 kwietnia 1945 roku został aresztowany przez Sowietów i zesłany na Syberię – w łagrach spędził 18 lat (upominał się o niego prezydent USA – J.F.Kennedy oraz ówczesny papież – Jan XXIII; z dniem 9.02.1963r. zmuszono go do opuszczenia ziemi sowieckiej – wyjechał wówczas do Rzymu, gdzie pozostał do końca życia; [Źródło: www.catholic-hierarchy.org](http://www.catholic-hierarchy.org) [dostęp: 2018.11.03; godz. 21.25]

³⁶ [www.die-freiwilligen .pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znowu-w-sluzbie-](http://www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znowu-w-sluzbie) [dostęp: 19.10.2018 r., godz. 17.00]

³⁷ R.Torzecki, dz.cyt., s.248.

rodzin na przymusowe roboty do Rzeszy (np. żołnierze rozwiązywanego ukraińskiego batalionu „Nachtigall”).³⁸

Z dniem 9 maja 1943 roku, zorganizowano w Sanoku główne uroczystości związane z rzeczywistym tworzeniem Dywizji Waffen SS „Hałyczyna” i odbył się demonstracyjny, szumny pochód około 1500 ochotników z właściwą akceptacją społeczną, czyli mszą świętą w pobliskiej katedrze grekokatolickiej. Do końca roku 1943 zastanawiano się nawet, wobec wielkiego społecznego i niewyrazonego entuzjazmu tworzonej siły, nad budową u boku nazistów całego ukraińskiego *Korpusu Galicyjskiego*. Miała w nim zaistnieć, oprócz Dywizji Waffen SS „Hałyczyna”, także Dywizja Górská „Karpaty”, a nawet... Dywizja Pancerna „Lamberg”.³⁹ Niestety, marzenia o ukraińskim korpusie, na zawsze pozostały jednak tylko... w sferze wyobrażeń. Faktem jest, iż aby zapewnić stały dopływ „świeżej krwi” z której rekrutowano nowych ochotników do tej narodowej dywizji, tymczasowe ukraińskie władze pod nadzorem niemieckim, wprowadziły formę obowiązku służby wojskowej dla wszystkich ukraińskich mężczyzn w wieku 18-23 lat. Dodatkowo, odzyskując „starsze” były kadry wojskowe, stworzono szansę powrotu do służby dla mężczyzn ze stopniami podoficerów, ale tylko do 40 roku życia. Zakładano również „powrót do służby” około 300 byłych oficerów. Uważano jednak, że powinni na pewno <odświeżyć> swoją wiedzę, o aktualne zdobycze techniki i działań operacyjnych, dlatego zakładano ich powtórne przeszkolenie na terenach Rzeszy. Niezależnie od takiego stanu rzeczy, skierowano również około 1300 absolwentów ukraińskich szkół średnich na niemieckie szkoły podoficerskie oraz około 2000 osób na szkolenie z przeznaczeniem do przyszłych służb wartowniczych.⁴⁰

Wiadomo, że dywizja po zakończeniu jej kompletowania, otrzymała czysto niemieckie dowództwo, głęboko nieufne do swoich podległych żołnierzy. Żołnierze tego rozbudowanego oddziału wojskowego złożyli także przysięgę wojskową. Niestety nie składano jej na wierność ukochanej Ukrainie, ale na wierność Adolfowi Hitlerowi: „... *Na całe życie będę wierny Adolfowi Hitlerowi, jako wielkiemu wodzowi niemieckich sił zbrojnych, wielkich Niemiec i nowej Europy ...*”.⁴¹ Ponadto przyjmowano do wiadomości i powszechnego stosowania formalny zakaz posługiwania się językiem ojczystym (ukraińskim) oraz wyrażano pełną zgodę, że zdecydowaną większość dowódców będą stanowili Niemcy. Stąd funkcję pierwszego dowódcy dywizji pełnił gen. mjr SS – Walter Schimana⁴², jednym z ostatnich był gen. mjr SS – Fritz Freitag⁴³.

³⁸ G.Motyka, dz.cyt., s. 111-112.

³⁹ www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znouu-w-sluzbie- [dostęp: 19.10.2018 r. godz. 17.00]

⁴⁰ J.Gdański - www.ioh.pl [dostęp: 20.10.2018 r. godz. 13.15]

⁴¹ www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znouu-w-sluzbie- [dostęp: 19.10.2018 r. godz. 17.00]

⁴² **Schimana Walter** (1898-1948) – z pochodzenia Czech urodzony w Opawie; austriacki funkcjonariusz niemieckiego SS; zbrodniarz wojenny; jeden z fanatycznych dowódców SS i policji niemieckiej na terenach sowieckich, a konkretnie obszaru Saratowa, zaangażowany w prześladowania i mordy na Żydach; od 10.1943 r. w Grecji jako zmiennik gen. SS J.Stroopa; tam również prześladował Żydów; aresztowany przez aliantów na terenie Austrii popełnił samobójstwo w Salzburgu, oczekując na proces; [Źródło: www.en.wikipedia.org](http://www.en.wikipedia.org) [dostęp: 10.11.2018 r. godz. 10.25]

⁴³ **Freitag Fritz** (1894-1945) – Prusak urodzony w Olsztynie; w I wojnie światowej zasłużony dowódca niższego szczebla; zbrodniarz wojenny; od roku 1940 jako Szef Sztabu oddziału operacyjnego w sztabie Himmlera; od wybuchu wojny z Sowietami mianowany Szefem Sztabu 1 zmotoryzowanej Brygady Piechoty SS; czynny uczestnik walk z partyzancką sowiecką i zbrodniach ludności cywilnej w rejonie Białorusi i Wołynia; dowodził m.in.: 2 pułkiem policji SS, 8 Dywizją Kawalerii SS, 2 Brygadą Piechoty

Faktem pozostaje, że na koniec roku 1943 stan dywizji liczył ponad 12.500 żołnierzy (256 oficerów, 449 podoficerów oraz 11.929 żołnierzy). Ciągłe był odbudowywany, uzupełniany i modernizowany. Dość, iż jego stan w momencie intensywnych walk na koniec połowy roku 1944 (na 30 czerwca) wynosił 15.299 osób: 346 oficerów, 1131 podoficerów oraz 13.822 żołnierzy.⁴⁴

Wiadomo, że szkolenie „przystosowania bojowego w celu nabycia pełnych zdolności operacyjnych” oddziału, przebiegało w różnych miejscach Europy (m.in.: we Francji – tam właśnie np. dwa bataliony ukraińskich ochotników niespodziewanie zdezerterowało, przechodząc na stronę... francuskiego ruchu oporu; Holandii; Łotwie, Danii, Niemczech., Austrii; Estonii, Słowacji, Chorwacji), jak również ziemiach polskich włączonych do Rzeszy: okolice Świętoszowa k/ Żagania, oraz Pustkowa w okolicach Dębicy. Na pewno ukraińscy „rycerze SS”, doskonali na „solidnych rycerskich podstawach i postawach nad-ludzi niemieckiej rasy panów”, zawsze, wszędzie i dość powszechnie zaznaczali swój nad wyraz roszczeniowy i wyraźnie antypolski stosunek w kontekście dążności do niezależności własnego przyszłego państwa oraz wielkości swojej siły. Niestety, dowody takiego postępowania zawsze, a w stosunku do Polaków w szczególności, znaczył koszmar mordu, zbrodni i niemej rozpacz, np.: w okolicy miasteczka o nazwie Łozowa, pow. Brzeżany, woj. Tarnopol w alei starych drzew, właśnie żołnierze dywizji SS „Hałyczyna” wraz z towarzyszami z OUN-UPA, dokonali masowego mordu dzieci polskich – wokół każdego drzewa przybijano małe dzieci, tworząc z nich urokliwy „wianuszek”.⁴⁵ Nastroje ku Niemczyźnie również były już jednak mocno chwiejne, o ile nie powiedzieć wprost – złe. Niemcy przecież zawsze podkreślali swoją „większą ważność”, oraz przede wszystkim wyłączność praw decyzyjnych.

Wiadomo także, że na przestrzeni lutego – końca marca roku 1944, z rozkazu wyższych przełożonych, z ukraińskich żołnierzy dywizji wydzielono specjalną grupę bojową (około 2000 osób) do zwalczania sowieckiej partyzantki gen. Wierszygory⁴⁶. Jednocześnie w tym okresie, również ze składu tejże dywizji, wydzielono 4 i 5 pułk policyjny SS z zadaniem zabezpieczania tyłów niemieckiej armii na rubieżach Galicji Wschodniej. Te obie jednostki zapisały się niemalże „złotymi zgłóskami” w historii mordu wojennego. Otóż 4 pułk

SS, 4 Dywizja Grenadierów Panc. SS, 14 Dywizja grenadierów SS „Hałyczyna”; popełnił samobójstwo w obliczu kapitulacji dowodzonego oddziału przed aliantami w miejscowości Sankt Andra im Lungau w Austrii; Źródło: www.wikipedia.org.pl [dostęp: 6.11.2018 r. godz. 19.30]

⁴⁴ J.Gdański, – www.ioh.pl [dostęp: 20.10.2018 r. godz. 13.15]

⁴⁵ A.Korman, *Nieukarane zbrodnie SS-Galiczen z lat 1943-1945*, Londyn 1989.

⁴⁶ **Wierszygóra Piotr** (1905-1963) – sowiecki dowódca partyzancki okresu II wojny światowej, pisarz, bohater Związku Radzieckiego; sekretarz partii w rodzinnej wsi oraz kierownik czytelnicy i reżyser lokalnego kółka teatralnego; w roku 1927 ukończył reżyserię w Odessie i został aktorem; w roku 1935 jeden z wykładowców szkoły teatralnej w Odessie; w chwili agresji Niemiec na ZSRR znalazł się w intendenturze pułku dywizji piechoty w Połtawie; po śmierci dowódcy kompanii przejął dowodzenie, wkrótce przejął też dowodzenie batalionem; po powrocie ze szpitala (trafił tam jako ranny), został naczelnikiem korespondentów wojennych 40 Armii Frontu Południowo-Zachodniego; z dniem 13 czerwca roku 1942 przerzucony na tyły nieprzyjaciela jako dowódca zwiadu partyzanckiego w zgrupowaniu Sidora Kowpaka; od grudnia 1943 r. został dowódcą ukraińskiej 1 Dywizji partyzanckiej – otrzymał awans na stopień pułkownika; od połowy roku 1944 generał-major, współdziałający w walce z oddziałami samoobrony polskiej i AK przeciwko zgrupowaniom UPA; po wojnie w latach 1947-1954 w korpusie wykładowców Akademii Sztabu Generalnego ZSRR oraz literat; jest autorem m.in.: „*Ludzie o czystym sumieniu*” (1946r.), „*Karpacki rajd*” (1950r.), „*Operacja San-Wisła*” (1959r.). Zmarł w Moskwie. Źródło: www.wikipedia.pl

stacjonował wtedy swoimi pododdziałami w rejonie okolic: Złoczów, Brody, Zbaraż. Była tam również miejscowość – *Huta Pieniacka*, która stanowiła polską placówkę samoobrony przed ukraińskimi nacjonalistami z UPA. Skutkiem różnych działań, doszło wówczas do jednej z większych tragedii wojennych tego obszaru. Żołnierze ukraińscy wspólnie z nacjonalistami z UPA i swoimi niemieckimi „kolegami”, wymordowali około 1000 mieszkańców pałac i zrównując z ziemią całą miejscowość.⁴⁷ 5 pułk policyjny natomiast ze składu dywizji, uczestniczył w tym czasie w licznych pacyfikacjach skierowanych zarówno przeciwko Polakom tych terenów, jak i sowieckiej partyzantce. Przy tej okazji krwawo znacząc swój szlak pożogą mordów w rejonie powiatów: Hrubieszów, Tomaszów Lubelski, Lubaczów.⁴⁸ Generalnie zakłada się, iż tylko na terenach części byłych Kresów: Wołyń i Podola, nacjonalizm ukraiński w formie skrajnego bandytyzmu, a właściwie ludobójstwa formalnie wyzerował z istnienia ponad 3000 wsi i osiedli wiejskich, pozbawiając życia tylko około ...120.000 Polaków i polskich Żydów. Czyniono to z wyjątkową zaciętością, nienawiścią i prymitywizmem – przy pomocy wideł, siekier, pił i kozłów do drewna, łopat i ognia, uzyskując przy tym nawet... błogosławieństwo księży wiary grekokatolickiej i prawosławnej (?!). Czasami ten zupełnie pozbawiony cech ludzkich zalew ludobójstwa, peszył nawet „specjalistycznych” niemieckich katów.⁴⁹

Wiadomo, że spełnianie wielu różnych zadań przez dywizję, czasami spotykało z właściwym odbiorem, a nawet docenieniem jej roli przez wyższe dowództwo niemieckie. Otóż najprawdopodobniej w okresie początku maja roku 1944, dywizję wizytował sam Heinrich Himmler⁵⁰, decydując, iż formacja może już w pełni uczestniczyć w działaniach liniowych frontu wschodniego. Decyzja ta doprowadziła do włączenia oddziału w działania frontowe. Skutkiem tego, z dniem 18 lipca roku 1944, znalazła się ona w dużej części w niewoli sowieckiej, poddając około 7000 ukraińskich żołnierzy – rejon Kołtowa, Brodów i Buska. Himmler z dniem 7 sierpnia tegoż roku, rozkazał natychmiastową odbudowę dywizji, osiągając już we wrześniu stany znów na poziomie około 10 tysięcy żołnierzy, a nawet znacznie je przekraczając.

Niestety, nie do końca, o ile w ogóle, możemy obecnie poznać prawdę, ilu faktycznie Ukraińców z tej dywizji uczestniczyło w rzezi uczestników *Powstania warszawskiego*, oraz cywilnej ludności Warszawy. W większości oskarżenia takie zaistniały na pewno ze względu uczestnictwa pewnej liczby przyszłej kadry dowódczej z Dywizji SS „Hałyczyna, przebywającej wówczas na szkoleniu w okolicach Poznania, a dołączonej w tych okolicznościach do zgrupowania Reinefartha⁵¹ w charakterze jakoby „tłumaczy”. Ponadto na

⁴⁷ G.Motyka, dz.cyt. s. 114.

⁴⁸ G.Motyka, dz.cyt., s. 114-115; R.Torzecki, dz.cyt., s. 250.

⁴⁹ P.Łepkowski – www.ioh.pl [dostęp: 9.11.2018 r., godz. 15.40]

⁵⁰ **Heinrich Himmler** (1900-1945) – zbrodniarz nazizmu; jeden z najbliższych współpracowników Hitlera; od roku 1929 szef formacji SS, a od roku 1934 – szef Gestapo (tajna policja państwowa); od roku 1943 – minister spraw wew.; główny inspirator i organizator masowych mordów okupowanych krajów (głównie Żydów); aresztowany przez Brytyjczyków pod zarzutem zbrodni wojennych, popełnił samobójstwo; Źródło: H.Adamczyk-Szczecińska, A.Mańkowska, K.Zalewska, dz.cyt., s. 119.

⁵¹ **Reinefart Heinz** (1903-1979) – zbrodniarz wojenny; urodził się w Gnieźnie; ukończył wydział prawa w Jenie; za udział przeciwko polskiej kampanii wrześniowej odznaczony Krzyżem Żelaznym; od roku 1941 w SS, gdzie szybko awansował – w 1942 – jako gen. major był inspektorem w „Kraju Warty” dopuszczając się licznych zbrodni na Polakach i Żydach; tłumił powstanie warszawskie – udział w rzezi Woli, na Starym Mieście, Czerniakowa; oprócz tego likwidował jeńców wojennych i rannych w szpitalach powstańczych; w 12.1944 r. bronił środkowej Odry i twierdzy Kostrzyń swoim XIV Korpusem

pewno również w tłumieniu powstania brało udział około 600 Ukraińców ze składu – *Ukraińskiego Legionu Samoobrony*, którymi dowodził w tym okresie płk. Petro Diaczenko⁵². Inni Ukraińcy dokonujący wówczas mordu Warszawy to m.in.: 209 Kozacki batalion Schutzmann Schäften; 3 Pułk Kozaków płk. Bondarenki; dwa dywizjony kawalerii kozackiej; 572 Kozacki batalion piechoty. Niektóre pododdziały występowały na pewno w składzie mieszanym: ukraińsko – niemieckim oraz ukraińsko-rosyjskim. Szczególnie w pamięci zapisała się bestialska grupa około 150 ukraińskich policjantów – zwyrodnialców (zapewniali dodatkową ochronę katowni na Pawiaku, oraz alei Szucha – byłej siedziby Gestapo, dla której słowo *litość* wywoływało salwy śmiechu, a nawet powodowało istną odrazę i wstręt. Inne oddziały pacyfikujące natenczas Warszawę, z rodowodem nie do końca tylko sowieckim to m.in.: RONA (*Rosijskaja Oswoboditel'naja Narodna Armia*) dowodzona także przez zbrodniarza na pół polskiego pochodzenia, gen. SS Bronisława Kamińskiego⁵³; ROA (*Rosijskaja Oswobodil'naja Armia*) pozostająca pod komendą byłego sowieckiego generała na usługach niemieckich Andrieja Własowa⁵⁴; jak również wielonarodowa brygada kryminalistów pod dowództwem karnego oficera SS Oskara Dirlewangera⁵⁵.

Armijnym SS; po wojnie uzyskał status świadka aliantów i dlatego nigdy nie wydano go Polakom; sądy niemieckie uznały go za niewinnego; od roku 1951 pełnił stanowisko burmistrza miasta Westerland na wyspie Sylt; od roku 1958 pracował jako prawnik oraz poseł do Bundestagu; zmarł w 1976 r. w swojej rezydencji w Westerland i nigdy nie został ukarany za popełnione zbrodnie; Źródło: H.Adamczyk-Szczecińska, A.Mańkowska, K.Zalewska, dz.cyt., s.264; Źródło: www.wikipedia.org.pl [dostęp: 13.11.2018 r. godz. 20.00]

⁵² **Diaczenko Petro** (1895-1965) – używał pseudonimu „Kwitka”; ukraiński gen. por.; w służbie wojskowej w okresie Imperium Rosji; w roku 1916 ukończył szkołę oficerską w Orenburgu; uczestnik I wojny światowej w walkach na Litwie, w Galicji oraz okolicach Krymu; w roku 1919 awansowany do stopnia pułkownika; następnie w szeregach Wojska Polskiego jako oficer kontraktowy; w roku 1934 ukończył Wyższą Szkołę Wojenną w Warszawie; Potem dowodził m.in. pułkiem kawalerii i 110 pułkiem piechoty; po klęsce polskiego września 1939 roku internowany w obozie Bereza Kartuska, z którego zwolniono go za poręką niemieckiego wywiadu; rozpoczął wtedy budowę siatki dywersyjno-wywiadowczej na obszarze Wilno-Augustów, dzięki której zlikwidowano część sieci agentury sowieckiej; we 09.1943 r. zbudował – *Ukraiński Legion Samoobrony* (inaczej: *Legion Wołyński*); w okresie walk o Warszawę Legion ten czynnie walczył z 1 Armią Wojska Polskiego o przyczółek czerniakowski; następnie dowódca 3 pułku piechoty Ukraińskiej Armii Wyzwoleńczej przemianowanej następnie w Ukraińską Armię Narodową; po wojnie w Monachium podjął współpracę z amer. agencją wywiadu – CIA. Zmarł w Waszyngtonie; Źródło: www.wikipedia.org.pl [dostęp: 13.11.2018 r. godz. 20.00]

⁵³ **Kamiński Bronisław (Mieczysław)**(1896-1944) – Rosjanin pochodzenia polsko-niemieckiego, nacjonalista, generał SS dowodzący armią dezertersów rosyjskich, ukraińskich, polskich... *Rosyjskiej Oswoboditel'noj Narodnoj Armii* (RONA), słynął ze skrajnej brutalności; jego oddział użyty był w tłumieniu Powstania warszawskiego; skazany na śmierć przez władze niemieckie za gromadzenie zrabowanych dóbr na śmierć i stracony; Źródło: M.Czajka, M.Kamler, W.Sienkiewicz, dz.cyt., s. 299.

⁵⁴ **Własow Andriej** (1901-1946) – gen. por. Armii Czerwonej; walczył po stronie rewolucji czerwonej z gen. Wranglem i tłumiał powstania chłopskie; od 1930 w partii bolszewickiej; od 09.1936 r. dowódca 72 Dywizji Piechoty i członek trybunału wojskowego, który wydał kilkadziesiąt wyroków śmierci w procesach kadry carskiej; w czasie napadu na ZSRR dowodził 4 Korpusem Zmechanizowanym tocząc ciężkie walki o Lwów; 20.11.1941r. jako gen. por. dowodził już 20 Armią broniącą Moskwy; od 12.07.1942 w niewoli niemieckiej w obozie jenieckim w Winnicy; 27.12.1942 r. podpisał „deklarację smoleńską” w Dabendorfie k/Berlina (dot. współpracy z armią niemiecką na tworzenie sił przeciwko stalinizmowi w celu budowy nowej Rosji); 8.06.1943 r. sam Hitler pozwolił mu na stworzenie ROA (*Rosyjskaja Oswoboditel'naja Armia*), która jednakże podlegała niemieckiemu generałowi formacji wschodnich; 16.09.1944 r. po spotkaniu z H.Himmlerem pozwolono Własowowi na budowę – politycznej nadbudówki dla sił radzieckich w III Rzeszy – Komitetu Wyzwolenia Narodów Rosji (KONR); za pomocą tego organu próbował później poddać swoje siły aliantom; 11.05.1945 r. oddał się w ręce Amerykanom, a dzień później znalazł się w rękach sowieckich i został osadzony na Łubiance w Moskwie; 30.07.1946 po wielu przesłuchaniach wydano na niego karę śmierci i powieszono na strunie od fortepianu, wbijając mu dodatkowo żelazny hak w czaszkę; Źródło: Hoffmann J., *Rosyjscy sojusznicy Hitlera. Własow i jego armia*, Warszawa 2008; www.wikipedia.org.pl [dostęp: 13.11.2018 r. godz. 20.00]

⁵⁵ **Dirlewanger Oskar** (1895-1945) – niemiecki zbrodniarz wojenny, znany sadysta; z wykształcenia dr politologii; zwalczał ruch partyzancki w Polsce, na Białorusi, na terenach Słowacji; skutkiem jego decyzji śmierć poniosło ok. 60 tysięcy ludzi (w większości palona żywcem); uczestnik wojny domowej w Hiszpanii w pieszym <Legionie Condor>; w roku 1940 utworzył specjalną karną jednostkę SS

Na pewno udział ukraiński w dziejach powstania został zapamiętany na trwałe, ponieważ wspomina o tym również i niemiecki historyk - Guenther Deschner w książce „Warsaw rising”, podkreślając: „Powstanie dało Ukraińcom idealną możliwość ujęcia dla ich głęboko zakorzenionych antypolskich urazów”.

Z dniem 22 września roku 1944, sztab dywizji Waffen SS „Hałyczyna” otrzymał polecenie wydzielenia ze swojego składu siły batalionu, który skierowany zostanie przeciwko słowackim partyzantom. Dowodzenie tym pododdziałem przyjął ppłk SS Karl Wildner. Ciekawostką pozostaje, iż formacja ta pokonała wtedy w pościgu za nieprzyjacielem około 1600 km (z tego piechotą, prawie 1061 km). 28 września tegoż roku, kolejna decyzja przesunęła całą dywizję „Hałyczyna” na Słowację, w ramach zluzowania niemieckiej dywizji pancernej „Tatra”. Niestety, bardzo sprzeczne opinie i fakty charakteryzują pobyt ochotników ukraińskich na wymienionych terenach i to czego tam dokonali (choćby masowa egzekucja w miejscowości Niżnej Boćy).⁵⁶

Wiadomo, że z końcem stycznia roku 1945, już tylko wydzielone grupy z dywizji Waffen SS „Hałyczyna” trafiły w okolice Żyliny (na Słowacji), prowadząc walki przeciwko partyzantce. Większa część sił dywizji, znalazła się wtedy w pobliżu granicy jugosławijskiej – okolice Mariboru walcząc partyzantami marszałka Józefa Tito⁵⁷ oraz broniąc Feldbach-Gleichenbergu w okolicach Grazu (Austria). Najprawdopodobniej stan osobowy dywizji wzrósł natenczas do około 20 tysięcy żołnierzy. Z dniem 6 marca 1945 roku, w skład dywizji został włączony w ramach „uzupełnienia” także – *Wołyński Legion Samoobrony* (pamiętny z krwawych rzezi Warszawy). Nie do końca jednak wiadomo, czy w składzie dywizji „Hałyczyna” znalazły się z końcem wojny wybitnie ukraińskie obsługi funkcyjnych z obozów koncentracyjnych, jak i innych miejsc kaźni, oraz ukraińskie lokalne pododdziały siepaczy⁵⁸ oddziałów milicji.

Szczyt braku niemieckiego zaufania wobec swoich ukraińskich „przyjaciół”, wyraził jeszcze raz sam Adolf Hitler pod koniec wojny, w marcu roku 1945, kiedy poddał własnym dowódcom pod rozagę możliwość całkowitego rozbrojenia tego sojusznika. Niestety, ruchy frontu sowieckiego w okolicach austriackiego Grazu, zmusiły do przerwania toku tego rozumowania.

(początkowo byli tylko skazani za kłusownictwo, potem już za najcięższe zbrodnie i gwałt); jeden z najbardziej skorumpowanych oficerów SS; tłumiał powstanie warszawskie (sam i jego oddział zgwałcili i zamordowali więcej ludzi niż inne oddziały wspomaganie SS; z końcem roku 1944 krwawo tłumiał powstanie na Słowacji; opuścił jednostkę będąc ranny po raz 12; w 06.1945 r. znalazł się w Badenii-Wirtembergii, gdzie zmarł w tajemniczych okolicznościach w okupacyjnej strefie francuskiej (najprawdopodobniej pobity przez polskich strażników); Zródło: C.Ingrao, *Czarni myśliwi. Brygada Dirlwangerera*, Wołowiec 2011; www.wikipedia.org.pl [dostęp: 13.11.2018 r. godz. 20.00]

⁵⁶ G.Motyka, dz.cyt., s. 117; www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znowu-w-sluzbie- [dostęp: 19.10.2018 r. godz. 17.00]

⁵⁷ **Tito Józef** (właściwie: Josip Broz; 1892-1980) – jugosławijski polityk i działacz komunistyczny; Chorwat; od roku 1923 w Komunistycznej Partii Jugosławii; więziony 1928-1934; podczas okupacji – od roku 1941 – przywódca antyhitlerowskiego podziemia lewicowego; w latach 1943-1945 na czele Narodowego Komitetu Wyzwolenia Jugosławii; po wyzwoleniu na czele partii komunistycznej (od 1952 – Związek Komunistów Jugosławii); w latach 1945-1953 pełnił funkcję premiera i ministra obrony narodowej; od roku 1953 prezydent – wprowadził rządy autorytarne i kult jednostki; utrzymywał niezależne stosunki z ZSRR, po odrzuceniu sowieckiej krytyki zerwał całkowicie kontakty z Sowietami (lata 1949-1954), nawiązując bliższe stosunki z Zachodem; Zródło: H.Adameczyk-Szczecińska, A.Mańkowska, K.Zalewska, dz.cyt., s. 304.

⁵⁸ **Siepacz** – morderca; bandyta działający z czyjogoś polecenia, pozostający na czyichś usługach; kat; oprawca; Zródło: M.Szymczak, dz.cyt., t. 3, s. 214.

Wówczas, około 4-5 kwietnia 1945 roku, dywizja straciła w ciężkich walkach z Sowietami około 1000 poległych i rannych.

Gdy było już wiadomo, że koniec wojny i klęska Rzeszy jest nieuchronna, z dniem 17 marca sami Ukraińcy zainicjowali własną nową organizację wobec III Rzeszy Niemieckiej – UNK (*Ukraiński Komitet Narodowy*). Ten z kolei wystąpił z propozycją utworzenia własnej siły zbrojnej w postaci – UNA (*Ukraińskiej Narodowej Armii*), dla której centralnym fundamentem miała być właśnie Dywizja Waffen SS „Hałyczyna”. Planowano także budowę drugiej dywizji, tworzonej na zrębach – *Wołyńskiego Legionu Samoobrony* pod komendą płk Diaczenki na zapleczu – w okolicach Berlina. Kolejny oddział, w postaci – brygady spadochronowej, dla której kadry miał przygotować płk. SS Otto Skorzeny⁵⁹, miał dowodzić zwolniony właśnie z obozu koncentracyjnego Sachsenhausen – Taras Bulba Borowец⁶⁰. Na naczelnego dowódcę wszystkich tych sił zaplanowano byłego wyższego oficera Wojska Polskiego – gen. Pawła Szandruka,⁶¹ (stawiał sobie za cel „uratowanie” jak

⁵⁹ **Skorzenny Otto** (1908-1975) – rodzina wywodziła się ze wsi Skorzęcin w ówczesnych Prusach; w roku 1931 ukończył Wyższą Szkołę Techniczną w Wiedniu; od roku 1932 w nazistowskim odłamie partii Austrii wierzył w scalenie Austrii z Niemcami; w okresie II wojny światowej w Waffen SS. Uczestniczył w walkach w Holandii, Francji, na Bałkanach uzyskując tytuł oficera; kiedy Niemcy w roku 1943 reorganizowali siły specjalne, został mianowany dowódcą grupy komandosów – *Batalion Friedenthal* w stopniu kapitana; z dniem 26.07.1943 r. otrzymał osobiście rozkaz Hitlera udziału w operacji „Dąb” („Eiche”) uwolnienia Mussoliniego zatrzymanego przez króla Emanuela II – przetrzymywano go w hotelu Albergo-Rifugio w Alpach; 12.09.1943 r. grupa Skorzenego dokonała uwolnienia Mussoliniego i „przerzuciła” na „włczy szaniec” (Gierłoż na Mazurach) do Hitlera, za co Hitler odznaczył Skorzenego Krzyżem Rycerskim i awansem do stopnia majora; inne wielkie akcje Skorzenego to m.in.: próba zamachu na Józefa Tito (nieudana), 10.1944 r. przejął władzę na Węgrzech (zmuszenie Węgier do walki po stronie Rzeszy do końca wojny); obrona Malborka; 10 dni po zakończeniu wojny został aresztowany przez aliantów. Uciekł z obozu w 07.1948 r. dzięki pomocy przyjaciół z SS i osiedlił się w Hiszpanii, gdzie prowadził firmę związaną z projektowaniem; uczestniczył czynnie w nazistowskiej organizacji „ODDESA”, która dokonywała „przerzutów” byłych zbrodniarzy do Chile, Brazylii i Argentyny; zmarł na raka w roku 1975 w Madrycie; **Zródło:** www.wikipedia.org.pl [dostęp: 13.11.2018 r. godz. 20.00]

⁶⁰ **Borowец Taras** (1908-1981) – pseudonim „Bulba”; właściciel zakładu kamieniarskiego na Wołyniu; w roku 1933 zainicjował tajną wojskowo-rewolucyjną organizację – *Ukraińskie Odrodzenie Narodowe* skierowane do walki przeciwko Polakom oraz komunistom sowieckim, za co został osadzony w Berezie Kartuskiej do 09.1939 roku; po agresji III Rzeszy na Polskę, a potem na ZSRR, zorganizował z polecenia ukraińskiego prezydenta na uchodźctwie – Andrija Liwickiego – ukraińskie podziemie zbrojne – *Sicz Poleska UPA*; Niemcy tolerowali jego działalność do 16 listopada 1941 r. – jego oddział rozbito, a resztki przyłączono do UPA; jego samego osadzono w obozie koncentracyjnym – Sachsenhausen (tam od 09.1941 r. Niemcy przetrzymywali założycieli UPA – Józefa Banderę, Jarosława Stećko, od połowy 1943 r. gen. Stefana Roweckiego); działalności Boroweca część badaczy problemu zarzuca również masowe mordy Polaków na Wołyniu; we 09.1944 r. Niemcy uwolnili go z więzienia, mianowali generałem i uczynili dowódcą nowej jednostki spadochronowej; od roku 1948 na emigracji w Kanadzie; **Zródło:** W. i E. Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej 1939-1945*, Warszawa 2000; G. Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942-1960*, Warszawa 2006.

⁶¹ **Szandruk Pawło** (1889-1979) – płk dypl. Wojska Polskiego; od 03.1917 r. dowodził pułkiem piechoty w okresie rewolucji lutowej, dokonał jego przekształcenia w jednostkę ukraińską; w latach 20 wieku XX współpracował z Wojskowym Biurem Historycznym, w roku 1933 opublikował pracę: *„Wojna ukraińsko-rosyjska 1920 r. w dokumentach”*; był szefem tajnego Sztabu Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej przy Sztabie Głównym Wojska Polskiego z zadaniem zorganizowania armii ukraińskiej w przypadku agresji ZSRR na ziemie polskie. W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku dowodził 29 Brygadą Piechoty w składzie sił gen. Dąba-Biernackiego. Po klęsce polskiej 1939 roku ranny znalazł się w okolicach Kielc, a następnie pobliskim obozie jenieckim. Zwolniony z niego w roku 1941 skutkiem agresji na ZSRR; w okresie 05.1941 r. – 11.1944 r. pracował jako kierownik kina w Skierniewicach (pośredniczył wtedy w zatrudnieniu Polaków ukrywających się przed okupantem); od 17.03.1945 r. mianowany dowódcą głównym Ukraińskiej Armii Narodowej, formowanej na podstawach 14 ukraińskiej Dywizji Grenadierów SS „Hałyczyna”, którą przejmował natenczas od niemieckiego dowódcy – Freitaga; najprawdopodobniej 28 kwietnia 1944 roku wprowadził przysięgę wojskową na wierność Ukrainie, oraz zapoczątkował używanie ustalonego w roku 1918 herbu Ukrainy w postaci tzw. *tryzub*a (najprawdopodobniej ustalony symbol plemienia Waregów mieszkających przed wiekami ziemie ukraińskie); dokonał odłączenia dywizji od frontu niemieckiego i doprowadził do jej kapitulacji przed aliantami, walcząc cały czas przed ekstradycją jej żołnierzy na tereny sowieckie po zakończeniu II wojny światowej; po osobistej rozmowie z dowódcą Korpusu Polskiego – gen. Wł. Andersem, ze składu sił alianckich na Zachodzie, uzyskał zgodę na emigrację „swoich” żołnierzy do Niemiec, Wielkiej Brytanii,

największej liczby żołnierzy ukraińskich przez sowiecką niewolą i łałagami), który doprowadził do przemianowania niechwalebnej nazwy dywizji „Hałyczyna” na 1 Dywizję Ukraińskiej Narodowej Armii. Doprowadził również do tego, że dywizja z dniem 7 kwietnia 1945 zniknęła z linii frontu walk z Rosjanami poddając się Amerykanom i Anglikom w rejonie miejscowości Tamsweg i Judenburg. Natomiast z dniem 25 kwietnia, skutkiem działań gen Szandruka, żołnierze dywizji – Ukraińcy, mieli sposobność „oczyszczenia się” z niemieckiej podległości, składając przysięgę tym razem już na wierność Ukrainie, oraz umieszczając w miejsce dotychczas noszonego znaku – złotego lwa Galicji – *tryzub* – ukraińskie godło narodowe. Sam moment kapitulacji przed aliantami, jak i usunięcie ze stanowiska dowódcy dywizji, Niemiec – gen. Freitag przyjął własnym samobójstwem.⁶² Nowym dowódcą dywizji mianowano Ukraińca – gen. Mychajło Krata⁶³. Alianci umieścili wszystkich jeńców w obozach włoskich. Faktem jest, iż interwencja papieska Leona XII, oraz w dużej mierze byłe polskie obywatelstwo żołnierzy dywizji, może nawet i nie do końca obecnie zrozumiałe (o ile w ogóle, chociażby przez pamięć dla rzezi wotyńskiej) działania samego gen. Władysława Andersa (natenczas dowódcy Korpusu Polskiego), uchroniły tych ludzi przed deportacją do Związku Sowieckiego.⁶⁴ Jak zaznaczają same ukraińskie źródła, po kapitulacji, 176 żołnierzy tej dywizji, znalazło się od razu w szeregach armii gen. Andersa. W roku 1947, pozwolono pozostałym żołnierzom Dywizji Waffen SS „Hałyczyna”, emigrować do USA i Wielkiej Brytanii oraz krajów byłej wspólnoty brytyjskiej, m.in. do Kanady.⁶⁵ Skutkiem tej interwencji, około 8000 Ukraińców ze stanu dywizji znalazło się na wyspach brytyjskich, nigdy nie ponosząc najmniejszej odpowiedzialności za swoje wojenne czyny..., chociaż *Międzynarodowy Trybunał Wojskowy* w Norymberdze uznał przecież formacje SS za organizacje zbrodnicze...

Kanady; A.Grzywacz, A.Jończyk, *Wojenne losy gen. Pawła Szandruka* [w:] „Zeszyty Historyczne” Nr 134, Warszawa – Paryż 2001; R.Torzecki, *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933-1945*, Warszawa 1972; Źródło: www.wikipedia.org.pl [dostęp: 13.11.2018 r. godz. 20.00]

⁶² www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znowu-w-sluzbie- [dostęp: 19.10.2018 r. godz. 17.00]

⁶³ **Krat Mychajło** (1892-1979) – gen. chorąży, Szef Sztabu i faktyczny dowódca 1 Dywizji *Ukraińskiej Armii Narodowej*; ukończył Szkołę Kadetów w Sankt Petersburgu i Państwową Szkołę Wojskową; uczestnik I wojny światowej jako dowódca 93 pułku piechoty; po upadku caratu walczył o niepodległość Ukrainy; od 08.1919 r. dowódca 3 Żelaznej Dywizji Strzeleckiej oraz 8 pułku czarnomorskiego; od roku 1920 Szef Sztabu 1 Zaporoskiej Dywizji Strzelców; w 11.1920 r. internowany w Polsce; po opuszczeniu obozu pracował jako księgowy i pozostawał bliskim współpracownikiem Pawła Szandruka; należał do ukraińskiej emigracji w Polsce; członek Ukraińskiego Towarzystwa Wojskowo-Historycznego; w czasie okupacji zatrudniał się w spółdzielczości w Chełmie Lubelskim; w trakcie formowania Ukraińskiej Armii Narodowej, Szandruk uczynił go dowódcą 1 Dywizji; z końcem wojny w niewoli alianckiej w obozie w Rimini, skąd Szandruk „wyciągnął” go na emigrację do Wielkiej Brytanii, a stąd do USA; Źródło: www.wikipedia.org.pl [dostęp: 20.11.2018 r. godz. 19.30]

⁶⁴ Sowietci jeszcze przed pokojową konferencją w Jaltie, zawarli z dniem 17.07. oraz 4.09.1944 roku porozumienie z aliantami (głównie z Amerykanami i Anglikami) o zwrocie wyzwolanych z obozów jenieckich jak i innych jeńców anglosaskich właściwym ich państwom. Natomiast Anglosasi zobowiązali się do zwrotu Sowietaom wszystkich wyzwolanych jeńców sowieckich, w tym szczególnie zaangażowanych w organizacjach militarnych jak i paramilitarnych po stronie wroga oraz robotników przymusowych pracujących dla III Rzeszy. Pierwszą partię około 10.000 jeńców sowieckich opuściło porty brytyjskie transportowanych do Murmańska już z dniem 31.10.1944 roku. Natomiast z dniem 29.12.1944 roku pierwsza partia jeńców sowieckich – około 1200 osób zaangażowanych na froncie wschodnim wroga przekazano stronie sowieckiej z portu San Francisco. Generalnie w okresie około 2 m-cy od zakończenia działań wojennych w Europie alianci zachodni przekazali Sowietaom około 1.400.000 jeńców radzieckich pozostających w zajętych przez nich strefach okupacyjnych. Jeńcy ukraińscy zostali natomiast, mimo wyraźnych protestów strony sowieckiej, umieszczeni w obozach na terenie Włoch, skąd przetransportowano ich na wyspy brytyjskie dopiero w roku 1947, a w dwa lata później (1949) zwolniono z obozów, przyznając im status uchodźcy i zapewniając prawo azylu w Wielkiej Brytanii, USA oraz Kanadzie, oraz innych byłych dominium brytyjskich. Źródło: www.ioh.pl [dostęp: 20.10.2018 r. godz. 13.15]; www.wikipedia.org.pl [dostęp: 20.11.2018 r. godz. 19.30];

⁶⁵ G.Motyka, dz.cyt., s. 118-119.

Reasumując, dzieje tej formacji militarnej, wciąż powodują nagły wzrost ciśnienia, ogrom emocji, łzy oraz szybsze bicie serca, a także wiele nieuzasadnionych i do końca prawdziwych lub nie opinii o ludziach, dziejach, kolejach losu i zdarzeniach. Nie wiadomo bowiem w obliczu nawet rzetelnych dokumentów i zeznań różnych świadków, ile prawdy kryje się w prawdziwych i przypisywanych zbrodniach, czynach, postępowaniach byłych żołnierzy dywizji. Zapewne jak zawsze, jakieś „ziarno prawdy” istnieje. Trudno powiedzieć obecnie, czy była ona i na ile „lepsza” czy też „gorsza” o ciężar przypisywanych jej czynów od jednostek SS formowanych na terenie Francji, Estonii, Belgii...

Wszystkich zainteresowanych tematyką skrywanej prawdy historycznej, jak i problematyką śmierci i jej postrzegania (tanatopedagogiką) odsyłam do moich artykułów na stronach: www.eioba.pl; www.salon24.pl; www.historia.org.pl; www.racjonalista.pl;

2 Bibliografia:

- [1] Adamczyk-Szczecińska A., Mańkowska A., Zalewska K., *Postacie historyczne – słownik szkolny*, Warszawa 1997.
- [2] Bolianowski A., *Dywizja „Hałyczyna”*, Lwów 2000.
- [3] Bryja M., Ledwoch J., *Jednostki Waffen SS 1939-1945*, Warszawa 1996.
- [4] Czajka M., Kamler M., Sienkiewicz W., *Leksykon historii Polski*, Warszawa 1995.
- [5] Friedman F., *Zagłada Żydów lwowskich*, Łódź 1945 (wersja elektroniczna)
- [6] Grzywacz A., Jończyk A., *Wojenne losy gen. Pawła Szandruka*, „Zeszyty Historyczne” Nr 134, Warszawa –Paryż 2001.
- [7] Hoffmann J., *Rosyjscy sojusznicy Hitlera. Własow i jego armia*, Warszawa 2008.
- [8] Hoss R., Broad P., Kromer J.P., *Oświęcim w oczach SS*, tłum.: J.Rawicz, E.Kocwa, Warszawa 1991.
- [9] Hrycak J., *Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin 2000.
- [10] Ingraio C., *Czarni myśliwi. Brygada Dirlewangera*, Wołowiec 2011.
- [11] Kiryk F., Jureczko A. (red.), *Szkolny słownik biograficzny*, Kraków 1996.
- [12] Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1991.
- [13] Korman A., *Nieukarane zbrodnie SS-Galizien z lat 1943-1945*, Londyn 1989.
- [14] Madajczyk C., *Faszyzm i okupacje 1938-1945*, t.1-2, Poznań 1984.

- [15] Motyka G., *Dywizja SS „Galizien” („Hałyczyna”)* [w:] „*Pamięć i sprawiedliwość*”, Nr 1, rok 2002.
- [16] Motyka G., *Ukraińska partyzantka 1942-1960*, Warszawa 2006.
- [17] Ogórek M., *Lista Wachtera. Generał SS, który ograbił Kraków. Gdzie zniknęły polskie dzieła sztuki?*, Warszawa 2017.
- [18] Rhodes R., *Mistrzowie śmierci. Einsatzgruppen*, Warszawa 2008.
- [19] Schenk F., *Hans Frank. Biografia generalnego gubernatora*, tłum.: Jachimczak, Kraków 2009.
- [20] Siemaszko W. i E., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej 1939-1945*, Warszawa 2000.
- [21] Sobczak K., (red.), *Encyklopedia II wojny światowej*, Warszawa 1975.
- [22] Stryjek T., *Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego*, Wrocław 2000.
- [23] Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1981.
- [24] Thorwald, *Iluzja: żołnierze radzieccy w armii Hitlera*, tłum.: Sawicki, Warszawa 1994.
- [25] Torzecki R., *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933-1945*, Warszawa 1972.
- [26] Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993.
- [27] www.catholic-hierarchy.org
- [28] www.die-freiwilligen.pl/historia/dywizje-waffen-ss/14-dywizja-grenadierow-ss/znowu-w-sluzbie-
- [29] www.en.wikipedia.org
- [30] www.ioh.pl
- [31] www.sjp.pwn.pl
- [32] www.wikipedia.pl
- [33] www.wikipedia.org.pl
- [34] www.wikiwand.com